

Brudar, kosmonauter, riddare och sportfantaster. Tro, gudstjänst och vardagsliv i Svenska kyrkans konfirmandverksamhet

KARIN JOHANNESSON

Den 22 oktober 2007 fastställde Kyrkostyrelsen de nya *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* som numera är antagna i samtliga stift i Svenska kyrkan och därmed bindande för konfirmandarbetet i alla församlingar i Svenska kyrkan. *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* anger de rambestämmelser för konfirmandverksamheten som gäller i Svenska kyrkan och beskriver förutsättningarna för ett konfirmandarbete av hög kvalitet. Det nya i 2007 års riktlinjer är, enligt ärkebiskop Anders Wejryd, att de är tydligt relaterade till församlingens totala undervisningsansvar, särskilt det ansvar som handlar om mötet med barn och unga i åldrarna 0–18 år.¹ Vad som däremot inte är nytt, enligt min mening, är spänningsförhållandet mellan å ena sidan ett livsfrågeorienterat pedagogiskt perspektiv som tar sin utgångspunkt i konfirmandernas egna reflektioner, undringar och erfarenheter och å andra sidan en katekestradition baserad på uppfattningen att det finns vissa grundläggande faktakunskaper gällande kristen tro och bekännelse som konfirmanden ska lära in och kunna redovisa. Detta spänningsförhållande kännetecknar enligt min mening Svenska kyrkans konfirmandarbete och ibland även den svenskkyrkliga förståelsen av församlingens totala undervisningsansvar. Jag vill bidra med en religionsfilosofisk analys av detta spänningsförhållande genom att, till att börja med, urskilja den troslärens metanivå som jag menar är avgörande för såväl spänningsförhållandets uppkomst som dess upplösning.

¹ *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* 2008. Wejryds förord återfinns på s. 7–8.

Troslärans metanivå

1900-talets religionsvetenskapliga arbete präglades i hög grad av uppfattningen att det är möjligt att dela in fenomenet religion i olika dimensioner. Ett inflytelserikt exempel på ett sådant dimensionstänkande utgör den uppdelning i sju olika dimensioner av fenomenet religion som Ninian Smart utvecklat. Smart talar om religionens praktiska och rituella dimension, religionens upplevelseorienterade och känslomässiga dimension, religionens narrativa och mytiska dimension, religionens dogmatiska och filosofiska dimension, religionens etiska och juridiska dimension, religionens sociala och institutionella dimension och religionens materiella dimension.² I vissa fall förenas uppfattningen att religion kan indelas i olika dimensioner med tanken att man kan koncentrera sig på att studera en av dessa dimensioner och då lämna övriga dimensioner obeaktade, åtminstone för stunden. Så till exempel utgår författarna till den inflytelserika religionsfilosofiska läroboken *Förnuft och religiös tro* från Smarts dimensionsindelning och klargör mot bakgrund av Smarts tänkande att religionsfilosofens uppgift är att studera den dogmatiska dimensionen av fenomenet religion, närmare bestämt de sanningsanspråk som förekommer inom denna dimension. Övriga dimensioner av fenomenet religion ska religionsfilosofen lämna därhän.³

Det problematiska med en sådan uppfattning är att den riskerar att försvåra en akademisk bearbetning av det samspel mellan olika dimensioner som alltid sker inom en religiös tradition. Den riskerar dessutom att tvinga in religiösa traditioner i en kategorisering som ur utövarnas interna perspektiv kan framstå som främmande för den egna religionen. I värsta fall innebär kategoriseringen till och med en vantolkning av (vissa) religiösa traditioner. Ur ett postkolonialt perspektiv kan man till exempel argumentera för uppfattningen att Smarts sjufaldiga dimensionsindelning innebär att religiös tro i Japan eller i tidig afrikansk historia beskrivs med hjälp av kategorier vars rötter tydligt ligger i den kristna traditionen. Detta tolkningsraster präglar de beskrivningar av dessa traditioner som är möjliga att ge på ett sätt som innebär att kategoriseringens lämplighet kan ifrågasättas.

² Smart 1989, s. 12–21.

³ Peterson 1997, s. 15–23.

Eventuellt är det inte bara icke-kristna religiösa traditioner som riskerar att missuppfattas eller vantolkas utifrån de dimensionsindelningar som 1900-talets religionsvetenskapare har försett oss med. Det är möjligt att också kristen tro riskerar att missuppfattas eller vantolkas om den beskrivs utifrån ett sådant dimensionstänkande. Kanske drabbas dessutom inte endast akademiskt arbetande teologer av den risken. Kanske drabbas även kristna religiösa företrädare via det inflytande över deras utbildning som 1900-talets religionsvetenskapliga tänkande har utövat. Jag vill uppmärksamma den möjligheten genom att införa en distinktion mellan å ena sidan troslärans nivå och å andra sidan troslärans metanivå.

Troslärans nivå utgörs av det område som Smart avgränsar som en filosofisk-dogmatisk dimension av fenomenet religion. Troslärans metanivå utgörs av reflektioner kring och ställningstaganden gällande vilken funktion trosläran ska fylla i troende människors liv. På troslärans nivå anges *vad man ska tro på*, de dogmatiska ställningstaganden eller de sanningsanspråk som förekommer i en viss religiös tradition, i den kristna traditionen till exempel läran om treenigheten eller inkarnationen. På troslärans metanivå anges *vad det innebär att tro*, här återfinns den lära kring vad tro är som förekommer inom en viss religiös tradition.

Om 1900-talets religionsvetenskapliga dimensionstänkande tillämpas i kristna sammanhang så sker denna tillämpning på troslärans metanivå. Antagandet att religiös tro kan delas upp i olika dimensioner som kan särskiljas och uppmärksammas var för sig utgör då ett ramverk i de beskrivningar av vad det innebär att tro och av troslärans funktion i troslivet som utgör troslärans metanivå. Om man i Smarts efterföljd räknar med att religionens upplevelseorienterade/emotionella dimension kan särskiljas från religionens dogmatisk-filosofiska dimension så kan man beskriva troslärans funktion i en troende människas liv som den kunskapsbank som den troende människan först måste tillgodogöra sig innan hon känslomässigt kan förtrösta på denna tro. Anders Arborelius, biskop i Stockholms katolska stift, talar om hur »trons kalla fakta» ska bli »trons varma fakta» i våra liv.⁴ Han ger då en beskrivning av troslärans funktion i en troende människas liv som förutsätter att religionens dogmatisk-filosofiska dimension

⁴ Arborelius 1986, s. 18–20.

och religionens upplevelseorienterade/emotionella dimension kan särskiljas från varandra och sägas föreligga oberoende av varandra. Trosläran framställs av Arborelius som den kunskapsbank som en troende människa först tillgodogör sig och sedan kanske även emotionellt förtröstar på.

Religionsfilosofen och jesuiten Ulf Jonsson skiljer i boken *Med tanke på Gud* mellan tron som kognitivt försanthållande, tron som förtröstan och tron som grundad på andras (till exempel kyrkans) vittnesbörd.⁵ Den uppdelningen innebär, menar jag, en beskrivning av vad det innebär att tro som är grundad på antagandet att man kan vara en troende människa utan att emotionellt förtrösta på det trosinnehåll som preciseras i trosläran. Det antagandet återfinns på troslärans metanivå eftersom det innebär en precisering av den funktion som trosläran kan fylla i en människas liv, en precisering som skiljer den dogmatisk-filosofiska dimensionen från den upplevelseorienterade/emotionella dimensionen.

Det är ingen slump att jag låter två katoliker exemplifiera vad det innebär att en uppdelning liknande 1900-talets religionsvetenskapliga dimensions-tänkande förekommer på troslärans metanivå i ett religiöst sammanhang. Jag menar att antagandet att en sådan uppdelning mellan olika trosattityder eller olika aspekter av tron kan göras är något som kännetecknar den katolska traditionen. I den lutherska traditionen är dock detta antagande främmande, åtminstone om tro – i Luthers efterföljd – uppfattas som något som alltid berör hela personligheten, både tanke och känsla.⁶ När det gäller den lutherska traditionen riskerar därför de dimensionsindelningar som 1900-talets religionsvetenskapare har försett oss med att leda till missuppfattningar och vantolkningar. Den risken är inte enbart något som akademiskt verksamma forskare behöver uppmärksamma. Den risken behöver även företrädare för den lutherska traditionen uppmärksamma.

Jag menar att spänningsförhållandet i Svenska kyrkans konfirmandarbete mellan å ena sidan en livsfrågeorienterad utgångspunkt och å andra sidan en katekestradition blir problematiskt eller disharmoniskt först när trosläran uppfattas som tillhörande en egen dogmatisk-filosofisk dimension av den religiösa traditionen, särskild från såväl den rituella dimensionen

5 Jonsson 2004, s. 28–29.

6 Jfr Holte 2007, s. 202.

(gudstjänsten) som de upplevelseorienterade/emotionella och etiska dimensionerna (vardagslivet). Ett sådant särskiljande är, menar jag, främmande för den lutherska tradition som Svenska kyrkan står i och innebär en missuppfattning av densamma. Denna missuppfattning eller vantolkning ligger, menar jag, på troslärans metanivå, eftersom den berör beskrivningar av vad det innebär att tro och ställningstaganden gällande troslärans funktion i tros livet.

I *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete* förutsätts ibland att kristen tro kan delas upp i olika dimensioner som kan behandlas var för sig. Så sker, till exempel, i det lärandemål som anger att konfirmandverk-samheten ska ge konfirmanden kunskap om och erfarenhet av att kristen tro och kyrkans liv handlar om de livsfrågor vi människor bär på.⁷ Ett sådant lärandemål förutsätter att kunskap om kristen tro är en aspekt som kan särskiljas från erfarenhet av att denna tro handlar om våra livsfrågor och från själva livsfrågorna. Jag kommer i den här artikeln att anta att ett sådant särskiljande inte är förenligt med en luthersk beskrivning av vad det innebär att tro och av troslärans funktion i tros livet.

Tro, gudstjänst och vardagsliv i tre konfirmandböcker

Konfirmander läser inte *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*. De läser möjligtvis någon konfirmandbok. I syfte att belysa hur ställningstaganden på troslärans metanivå kan få konsekvenser för enskilda konfirmanders uppfattningar om vad det innebär att tro har jag valt att analysera tre konfirmandböcker av olika karaktär. Jag kommer först att presentera de tre böckerna genom att främst ta fasta på hur böckerna förhåller sig till frågor som berör tro, gudstjänst och vardagsliv. Jag kommer därefter att urskilja och diskutera fyra modeller för vad det innebär att vara en troende människa som jag menar följer av författarnas ställningstaganden på troslärans metanivå. Till sist kommer jag, med hjälp av dessa fyra modeller, att utvärdera de tre konfirmandböckerna med avseende på deras lutherska karaktär.

⁷ Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete 2008, s. 17.

Till två av konfirmandböckerna finns lärarhandledningar.⁸ Dessa lärarhandledningar kommer jag dock inte att uppmärksamma eftersom de sällan läses av konfirmander. Jag koncentrerar mig här på material som riktar sig till konfirmander.

På riktigt

På riktigt är skriven med utgångspunkt i de riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete som kom 1994 och riktar sig till de konfirmandgrupper som på allvar vill försöka leva upp till dessa riktlinjer. Författarna till boken understryker att *På riktigt* är en ovanlig konfirmandbok som avsiktligt skiljer sig från traditionella konfirmandböcker. Man kan inte slå nytt vin i gamla läglar, påpekar författarna. Det räcker inte med att förändra layouten, metodiken eller språket när man skriver en ny konfirmandbok eftersom 1994 års konfirmandriktlinjer, tagna på fullt allvar, innebär en helomvändning i Svenska kyrkans konfirmandarbete. Det är författarnas ambition att tillhandahålla en konfirmandbok som speglar denna helomvändning.⁹

Numera är alla moment av kunskapskontroll och myndighetsutövning borttagna ur Svenska kyrkans konfirmationsgudstjänst. Detta måste få genomslag också i den konfirmandtid som föregår själva konfirmationsgudstjänsten. Konfirmandtiden är inte till för att kyrkan ska »lära ut» något till konfirmanderna. Den är istället en möjlighet för konfirmanderna och konfirmandledarna att inse viktiga saker om livet och tron. Insikter kan man aldrig ge till någon annan. Inte heller tro kan man ge till någon annan. Insikter och tro kan däremot delas med andra i förtroendefulla och jämbördiga samtal där båda parter tar varandra på fullt allvar, lyssnar till varandra och respekterar varandra. Tron börjar alltid med den personliga upplevelsen eller upptäckten, inte med det intellektuella inlärandet. Utgångspunkten för konfirmandarbetet måste vara insikten att alla erfarenheter i viss mening också är gudserfarenheter. Kyrkan har ett rikt arv av livserfarenheter och gudserfarenheter att dela med sig av. Det har också konfirmanden. Under konfirmandtiden ska kyrkans och konfirmandens livserfarenheter få chans att mötas.¹⁰

8 Reftel & Reftel 2003a samt Eek, Klint & Åhrman Ekh 2008.

9 Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 102.

10 Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 103–104.

På riktigt består av fem huvudkapitel som är kopplade till mässans fem stora huvuddelar. Kapitlen har rubrikerna »Kyrie», »Gloria», »Credo», »Sanctus» och »Agnus Dei». Varje kapitel består av korta texter, skrivna av bokens författare. De understryker att berättelserna är på riktigt, det vill säga autentiska berättelser och tankar ur livet. Materialet är inte tillrättat för att passa konfirmander. Många av texterna ger ett ofärdigt, obearbetat eller oavslutat intryck. Så måste det vara eftersom texterna är på riktigt och riktiga samtal har denna karaktär. Allt som står i boken är sant och på riktigt eftersom det är ärliga och uppriktiga tankar, frågor och erfarenheter som har formulerats av bokens fyra författare. Författarna har inte »gjort om sig» utan skriver som de fyra medelålders män och kvinnor som de är. Uppriktiga samtal kräver att man är sig själv, annars blir inte samtalet på riktigt.¹¹

Också fotografierna i boken är på riktigt. Det är autentiska, svartvita fotografier ur livet från olika tidsepoker.¹² Ofta finns det ett foto och en kort text av poetisk eller meditativ karaktär på varje uppslag i boken. Denna layout innebär att boken inte alls påminner om en glättig veckotidning. På varje sida finns ytterst lite material men det material som finns är tänkt att begrundas länge. En del sidor är helt tomma. Kanske någon konfirmand vill skriva en rad på det helt vita pappret?

Ett exempel kan illustrera vari bokens eftertänksamma karaktär består. På ett uppslag i kapitlet »Credo» förekommer följande dikt på den ena sidan:

Jag vill tro att Du Gud
finns i hela världen,
hos alla människor.

Jag vill tro på en dag
då jorden är fri
och livet till glädje.

¹¹ Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 105.

¹² Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 105.

Jag vill tro att Du Gud
finns hos mig
och jag alltid hos Dig.

På den andra sidan finns ett svartvitt fotografi av en demonstrerande man, fasthållen av två poliser, taget i London 1974. Därutöver finns på detta uppslag ingen text och inget ytterligare fotografi.¹³

På riktigt vill hjälpa konfirmandgruppen att lämna »lektionssalen» och istället »duka upp till fest i kyrkorummet». Författarna skriver: »Om det är sant att mässan handlar om allt i våra liv och att allt i våra liv på djupet handlar om mässan, så är det hög tid att i kyrkans liv våga börja ställa samman dessa båda verkligheter och ge dem en möjlighet att korrespondera! *På riktigt!*»¹⁴ Boken vill hjälpa konfirmandgruppen (inklusive konfirmandledarna) att inse att varje människas (vardags)liv och mässan hänger ihop genom att ge redskap som möjliggör en sammansmältning av dessa båda verkligheter.

Författarna understryker att *På riktigt* inte är en heltäckande konfirmandbok. De tror inte att någon heltäckande konfirmandbok finns. *På riktigt* vill vara med som en röst i samtalet i konfirmandgruppen, kompletterad av konfirmandernas och konfirmandledarnas röster. Boken har inte ambitionen att vara en teologisk sammanfattning, en dogmatik eller en troslära för konfirmander. En sådan kan konfirmandgruppen själv arbeta fram om den önskar. Boken vill inte vara en beskrivning av konfirmandernas liv, Jesu liv eller kyrkans liv. Sådana beskrivningar kan konfirmandgruppen själv arbeta fram vid behov. Istället vill *På riktigt* inspirera till att konfirmandarbetet närmar sig mässan och mässan närmar sig konfirmanderna. Om så sker kan något stort börja hända, både med mässan och med konfirmanderna.¹⁵

På riktigt innehåller varken den apostoliska trosbekännelsen, tio Guds bud, en genomgång av högmässans ordning, en beskrivning av kyrkoåret eller ett återberättande av centrala händelser i Jesu liv. Utelämnandet av allt detta ligger helt i linje med bokens intentioner. Konfirmandgruppen kan själv utarbeta detta material, vid behov.

¹³ Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 48–49.

¹⁴ Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 105.

¹⁵ Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 106.

Con Dios

Con Dios skiljer sig markant från *På riktigt* och utgör snarast ett exempel på en traditionell konfirmandbok med de pedagogiska grepp som författarna till *På riktigt* vill ta avstånd från. Boken innehåller 19 kapitel med rubriker som »Bibeln», »Bön», »Gudstjänst», »Gud», »Fadern», »Sonen» och »Den helige Ande». Layouten påminner om den layout som återfinns i veckotidningar. Framsidan pryds av en ung tjej som leende blickar in i kameran. Boken är tryckt i färg och innehåller mängder av fotografier, ofta på unga och glada människor i normalvikt och utan handikapp. De flesta av dem har ett nordiskt utseende men ett par ungdomar med asiatiskt eller afrikanskt utseende förekommer i bildmaterialet. De fotograferade ungdomarna ser prydliga och välanpassade ut. Det förekommer inga fotografier på misshandlade eller missbrukande ungdomar (dock förekommer en bild med oidentifierbara ungdomar som har en burk mellanöl respektive en ciderburk i händerna). Ingen människa i bildmaterialet har ett utseende eller en klädstil som kan uppfattas som provocerande.¹⁶

Con Dios innehåller inte bara många fotografier utan dessutom mycket text. Som läsare får jag intrycket att boken vänder sig till vetgiriga konfirmander med ett stort intresse av att lära sig mer om kristen tro. *Con Dios* är en gedigen lärobok. Bokens författare ställer, till exempel, konfirmanderna inför följande utmaning: »Markusevangeliet är bara drygt 20 sidor i en vanlig Bibel. Det klarar du på en vecka, om du vill. Vågar du läsa en hel bibelbok med utgångspunkten att den berättar om sanningen?»¹⁷ För många konfirmander är det verkligen en utmaning att läsa 20 sidor bibeltext på en vecka.

Författarna till *Con Dios* framhåller att tron inte är något som den enskilda människan ska pressa fram. Tron är en gåva från Gud. Om man vill tro behöver man bara ta emot den gåvan. Det räcker att säga: »Ja, jag vill tro.» Om man bestämmer sig för att tro på Gud så innebär det inte att man aldrig mer får tvivla. Det kommer att finnas dagar då man undrar om Gud verkligen finns. Då är det viktigt att komma ihåg att man inte är en dålig kristen för att man tvivlar och att man gärna får prata med Gud även de dagar då man inte tror att han finns.¹⁸

¹⁶ Reftel & Reftel 2003b.

¹⁷ Reftel & Reftel 2003b, s. 13.

¹⁸ Reftel & Reftel, 2003b, s. 122.

I *Con Dios* framhålls att kristen tro är en tro på någon/något, ett tillitsfullt försanthållande av ett visst trosinnehåll. Detta trosinnehåll presenteras för konfirmanden i boken och konfirmanden uppmanas att reflektera kring detta trosinnehåll och dess eventuella sanningshalt. Allra tydligast märks tanken att kristen tro utgör ett tillitsfullt försanthållande av ett visst trosinnehåll då bokens författare behandlar olika religionsfilosofiska spörsmål.

I kapitlet »Bibel och vetenskap» diskuterar författarna hur kristen tro och naturvetenskap förhåller sig till varandra. De utgår från tanken att vetenskapen besvarar hur-frågor medan Gud besvarar varför-frågor. Därefter ger de bland annat argument för möjligheten att Adam och Eva kan ha funnits som konkreta urföräldrar. De framför tanken att skapelseberättelsen i Första Mosebok kan uppfattas som »bokstavlig» om vi ser den som skriven ur Guds synvinkel och genomför en ganska komplicerad matematisk uträkning baserad på Einsteins relativitetsteori. De uppmärksammar upptäckten av Belshassars namn i historiska dokument, en upptäckt som kan styrka sanningshalten i Daniels bok. De tar även upp det faktum att Big Bang-teorin stöder tanken att universum har en början och relaterar Big Bang-teorin till det faktum att den hebreiska grundtexten inte talar om »den första dagen» då skapelseberättelsen återges utan om »dag ett». En judisk tolkare av Moseböckerna, Nachmanides, skrev på 1200-talet att detta måste innebära att tiden skapades dag ett. Enligt Einsteins relativitetsteori kan inte tid finnas före materia och rörelse. Alltså säger Nachmanides, Einstein och Första Mosebok samma sak.¹⁹ Sådana argument framförs till stöd för den kristna trons sanning.

I ett annat avsnitt i *Con Dios* diskuteras frågor som berör huruvida de egenskaper vi tillskriver Gud är koherenta med varandra. Den klassiska religionsfilosofiska frågan huruvida Gud, om Gud är allsmäktig, kan skapa en sten som är så tung att inte ens Gud kan lyfta den tas här upp till diskussion, likaså frågan om vem som skapade Gud, om Gud skapade allt.²⁰ Ett tredje exempel på bokens religionsfilosofiska karaktär ges i kapitlet med rubriken »Sonen». Här återfinns en argumentationsanalytisk pro-et-contra-lista som

¹⁹ Reftel & Reftel, 2003b, s. 110–113.

²⁰ Reftel & Reftel, 2003b, s. 39.

berör olika påståenden om Jesus, till exempel påståendet att Jesus var en galning. Argument *för* respektive *mot* detta påstående sammanfattas av författarna.²¹ Den konfirmand som vill kan fortsätta detta argumentationsanalyserande arbete och sedan ta ställning till Jesu anspråk.

Con Dios innehåller ett kapitel med en genomgång av tio Guds bud och det dubbla kärleksbudet samt ett avsnitt som utgör en genomgång av den apostoliska trosbekännelsen.²² I bokens kapitel om gudstjänsten återfinns en redogörelse för gudstjänstens delar, olika kyrkliga symboler, liturgiska färger, psalmboken, prästens kläder och kyrkoåret.²³ Författarna skriver inledningsvis: »I gudstjänsten får du veta mer om vem Gud är. Och vill du prata lite med Gud, så lyssnar han. Kanske får du också uppleva att Gud säger något till dig.»²⁴ Det är värt att notera att gudstjänsten här tydligt förknippas med kunskapsinhämtning.

Konfirmandernas vardagsliv beskrivs i *Con Dios* ofta som det livsområde inom vilket det kan vara svårt att stå för sin tro och att vittna om sin tro. Författarna skriver till exempel:

I Bibeln står det mycket om att vi ska berätta om vår tro för andra. Jesus ger lärjungarna i uppdrag att berätta om honom för hela världen (Matt 28:19). Paulus säger att den som tror på Jesus och berättar om det för andra kommer att bli räddad (Rom 10:19). Men om man inte vågar berätta att man tror på Gud? Är det kört då? Nej, det är det inte. Varför inte be Gud om mod att berätta? Du behöver inte börja med att berätta det för hela klassen – du kan säga det till mormor, grannen eller brevkompisen också. Ju fler du har sagt det till desto lättare blir det. Och du – kom ihåg att ingen kräver att du ska kunna hela Bibeln eller ha svar på alla frågor kompisarna ställer. Det är helt okej att säga att du inte vet allt.²⁵

21 Reftel & Reftel, 2003b, s. 53.

22 Reftel & Reftel, 2003b, s. 104–108, 124–125.

23 Reftel & Reftel 2003b, s. 24–31.

24 Reftel & Reftel 2003b, s. 24.

25 Reftel & Reftel 2003b, s. 122.

Avsnittet »WWJD?» (What Would Jesus Do) ägnas åt reflektioner kring hur man kan leva ut sin kristna tro när en kompis blir misshandlad, när man möter en rasist, när någon blir mobbad eller när man funderar på att skänka pengar till välgörande ändamål.²⁶

Via Mystica

Via Mystica utkom samma år som Kyrkostyrelsen beslutade att anta de nu gällande riktlinjerna för Svenska kyrkans konfirmandarbete. Boken består av fem huvudkapitel med rubrikerna »Genesis», »Culpa», »Salvatio», »Agape» och »Eskaton». Varje kapitelrubrik översätts till svenska i den underrubrik som finns med i inledningen till kapitlet. Där anges även hur respektive rubrik ska uttalas.²⁷

Via Mystica kretsar kring tre olika resor, nämligen livets resa från vår födelse till vår död, världens resa från alltings skapelse till en dag då allt tar slut och gudstjänstens resa från den inledande lovsången till den avslutande sändningen. Författarna understryker att de tre resorna hänger samman med varandra och berättar om en och samma sak: att Gud är nära oss genom hela livet.²⁸ I varje kapitel återfinns ett avsnitt om respektive resa. Först kommer avsnittet om livets resa. Där anknyts kapitlets tema till den enskilda konfirmandens liv. Därefter följer avsnittet som belyser kapitlets tematik i relation till världens resa. Slutligen följer avsnittet som sätter in kapitlets tematik i gudstjänstens sammanhang.

Via Mystica är tryckt i färg. Det förekommer både färgfoton och svartvita fotografier i boken. Vissa sidor upptas helt av fotografier, av citat inom pratbubblor eller av dikter. Andra sidor innehåller textmaterial av bokens författare. Detta textmaterial har en karaktär som jag vill beskriva som påtagligt korta, eftertänksamma texter riktade till ungdomar. Utdrag ur skönlitterära böcker eller filmer kompletterar det material som författarna själva har skrivit.

Boken innehåller olika övningsuppgifter. Författarna uppmanar konfirmanden att skriva något, att reflektera över något, att läsa en viss bibeltext eller att begrunda någon psalm. Antalet övningar är, liksom textmassan och

²⁶ Reftel & Reftel 2003b, s. 66–67.

²⁷ Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007.

²⁸ Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 190–191.

bildmaterialet, begränsat. *Via Mystica* innehåller inte samma överflöd av material som *Con Dios*.

Författarna till *Via Mystica* framhåller att tro innebär att lita på Guds närvaro, trots allt. De hänvisar till Gregorius av Nazianzos och hans beskrivning av tron som ett brinnande vaxljus. En människa som står vid havets strand och håller ett brinnande vaxljus i handen kan inte med sitt obetydliga ljus lysa upp hela havet men ljuset hjälper henne ändå att se tillräckligt väl för att kunna ta ett steg i taget. Man behöver inte ta mer än ett steg i taget för att gå tio tusen mil. Budskapet till konfirmanden är att hans/hennes tro räcker för att ta ett steg i taget. Motsatsen till tro är inte tvivel utan rädsla, skriver författarna.²⁹ När man är rädd vågar man inte ta ett steg till.

Genom den sammanflätning av livets resa, världens resa och gudstjänstens resa som bokens upplägg innebär och genom texternas/övningarnas innehåll understryker författarna att den enskilda konfirmandens liv och gudstjänstlivet flödar in i och ut ur varandra. Särskilt tydligt blir detta flödande i den text som inleder avsnittet om gudstjänstens resa i kapitlet »Genesis». Här växlar författarna i texten mellan att tala om det yttre kyrkorummet och konfirmandens inre rum och förmedlar därigenom en tanke om att dessa båda rum står i relation till varandra.³⁰ En motsvarande samspelstanke uttrycks i den övning som innebär att konfirmanden ska periodisera och färglägga sitt eget år. Här återfinns en cirkulär skiss av kyrkoåret, dess perioder och liturgiska färger på bokuppslagets ena sida. På den andra sidan finns en motsvarande cirkulär skiss som konfirmanden själv ska fylla i genom att markera till exempel sportlovet, sommarlovet, jullovet, påsklovet och den egna födelsedagen för att därefter färglägga de olika perioderna.³¹

Via Mystica presenterar faktakunskap och trosmässiga ställningstaganden som kan beskrivas som troslära. Dock sker inte detta i särskilda avsnitt ägnade åt till exempel den apostoliska trosbekännelsen eller tio Guds bud. Istället bakas de trosmässiga ställningstagandena in i de korta texter som författarna bidrar med. Detta ger dessa texter en karaktär av predikan

29 Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 76, 80, 88.

30 Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 30.

31 Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 110–111.

för ungdomar. Kristen tro gestaltas i dessa texter med hjälp av tänkvärda formuleringar, små berättelser och anekdoter. Trosläran blir därigenom snarast något som formuleras i förkunnelsen och inte något som sammanfattas i särskilda avsnitt ägnade åt treenigheten, sakramenten, Bibeln eller budorden.

Fyra modeller för en troende människa

De beskrivningar av vad det innebär att tro som kommer till uttryck i en konfirmandbok leder till att konfirmanden som läser boken ställs inför en eller flera modeller för vad det innebär att vara en troende människa. Dessa modeller kan konfirmanden leva sig in i eller avvisa. Vad som bland annat är avgörande för den enskilda konfirmandens val i relation till en viss modell är hans eller hennes möjligheter att överta rollen som en troende människa så som denna roll beskrivs enligt den modell som hon/han har mött.³² Konfirmandens möjligheter till rollövertagande är i sin tur bland annat beroende av konfirmandens mognadsnivå.

I de tre konfirmandböcker som jag har valt att analysera återfinns enligt min mening fyra modeller för vad det innebär att vara en troende människa som konfirmanden kan välja att leva sig in i eller avvisa. Dessa fyra modeller har jag valt att ge beteckningarna *kosmonauten*, *bruden*, *riddaren* och *sportfantasten*. Jag ska kortfattat beskriva vari respektive modell består och då även förtydliga varför jag har valt just beteckningarna *kosmonauten*, *bruden*, *riddaren* och *sportfantasten* som sammanfattande karaktäriseringar av mina modeller.

Kosmonauten

En modell för vad det innebär att vara en troende människa som erbjuds konfirmanderna förutsätter samma förhållningssätt till religiös tro som Yuri Gagarin, den förste kosmonauten, gav uttryck för i samband med sin rymdresa. Han rapporterade att han inte hade sett någon Gud i rymden under sin resa. Tro framställs i den här modellen som ett kognitivt försant-

³² Jfr Sundéns rollteori så som den presenteras i Geels & Wikström 1989, s. 75–92.

hållande av vissa religiösa trossatser som kan föreligga oberoende av emotionell förtröstan. Ett trosantagandes sanningshalt kan och/eller ska prövas genom att man undersöker hållbarheten hos de argument *för* respektive *mot* ett visst försanthållande som kan framföras. Naturvetenskapliga forskningsresultat kan med fördel åberopas. När man har genomfört prövningen av argumenten kan man på grundval av den genomförda analysen välja att antingen hålla trosantagandet för sant eller att hålla det för falskt. Att tro är, enligt den här modellen, att hålla den rimligaste hypotesen för sann. Om man tror att den rimligaste hypotesen är ett trosantagande inom en kristen tradition så är man kristen. Man måste inte vara säker för att kunna tro, det räcker med att anse att något verkar rimligt eller mest sannolikt av alternativen. Kosmonautmodellen blir ett resultat av några av de beskrivningar av vad det innebär att tro som konfirmandboken *Con Dios* innehåller.

Bruden

En annan modell för vad det innebär att vara en troende människa baseras på brudmystikens beskrivning av relationen mellan Gud och människa som ett intimt och passionerat kärleksförhållande. Brudmodellen förekommer främst i *På riktigt* och *Via Mystica*. Tro är, enligt denna modell, att lita på/ha tillit till den man älskar. Den man älskar vill man lära känna mer och mer och det gör man genom att man får chansen att mötas. Den grundläggande frågan i denna modell blir därför: Hur kan jag och min älskade/Gud mötas? Gudstjänsten framställs som en möjlighet för detta möte. I *På riktigt* återfinns under rubriken »Heligt joller» följande anekdot som uttryckligen liknar gudstjänsten vid ett kärleksmöte:

En biskop sa: – Om vi sätter en mikrofon under dubbelsängen där ett älskande par ligger, så skulle det som de säger låta som en rad upprepningar: – O vad du är underbar, vad fin du är, så härlig och så stark och så skön, du är det bästa jag vet, du är så fin, du är så stark och luktar så gott [...] Likadant är det med språket i gudstjänsten, där upprepas och jollras som barnets joller vid mammans bröst och de älskande i sängen.³³

33 Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 74.

I *Via Mystica* finns ett citat ur »Det är slut mellan mig och Gud» av Katarina Mazetti. Att »göra slut med Gud» framstår här knappast som motsatsen till tro. Snarare understryker citatet det passionerade i trosrelationen.³⁴ Tro och passionerad kärlek förknippas även med varandra genom de citat från Höga Visan, Pär Lagerkvist och Augustinus som förekommer i boken.³⁵

Riddaren

En tredje modell för vad det betyder att vara en troende människa understryker att tro innebär att i praktisk handling omsätta vissa ideal. Det är i sättet att leva och handla som människan visar vad hon tror på. Det är i sitt konkreta vardagsliv som en människa vittnar om sin tro genom det hon säger och det hon gör. Att vara kristen innebär att, likt riddaren, stå upp för de ideal som finns i den kristna traditionen, trots en ibland oförstående omvärld. I riddarmodellen lyfts den enskilda individens kamp och strider fram. Modellen illustreras tydligt i det fiktiva klä-om-mig-reportage som återfinns i *Con Dios*.³⁶ Här satsar stylisten Paulus på att klä Karin i Guds rustning. Hon får bland annat ta emot trons sköld som skyddar hjärtat, sanningens bälte som håller lögnerna borta och villighetens skor som ger mod att berätta. Så här beskrivs dessa attribut av författarna:

Ibland tycker Karin att det känns som att pilarna viner omkring henne, och alla siktar mot den lilla tro som hon har samlat ihop i hjärtat. »Det är bara töntar som tror på Gud!» står det på en pil. »Hur kan du tro på Gud när det finns så mycket ondska?» står det på en annan. På Trons sköld står det: »Jag vet inte allt, jag förstår inte allt – men jag vill tro.» Och eftersom skölden är stämplad »Made in Heaven» så räcker det. [...] Sanningens bälte hjälper till med magkänslorna. (Har du märkt att sanningen verkar sitta i magen? När man gör något dumt så känns det ju inte bra i magen ...) Sanningens bälte och magkänslan hjälper Karin att avgöra vad som verkligen är sant. När hon ska säga något ger bältet stöd för att våga säga sanningen, även om det känns jobbigt. [...] Villighetens skor är till hjälp när Karin

³⁴ Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 86.

³⁵ Eek, Klint & Åhrman Ekh 2007, s. 122, 126, 150.

³⁶ Reftel & Reftel 2003b, s. 134–135.

känner att hon skulle vilja säga något om Gud, men inte är säker på att hon vågar. Hon tar på sig skorna genom att säga »Gud, jag vill berätta om dig, men jag behöver hjälp». Då vet hon att Gud kommer att vara med och hjälpa henne. Utan skorna – »I Can't Do It». Med skorna – »Just Do It!».³⁷

I riddarmodellen understryks att kristen tro hänger samman med kamp för de små och svaga och mod att stå upp för sanningen även i de fall då majoriteten tycker annorlunda.

Sportfantasten

Att tro är ett lagspel understryks i *Con Dios* då kyrkan liknas vid ett fotbollslag. Visst kan man bli en duktig fotbollsspelare helt på egen hand men det är både roligare och lättare att träna tillsammans med andra. Visst kan man sitta hemma och vara kristen. Man kan läsa Bibeln på egen hand, be ensam och köpa böcker som förklarar svåra bibelställen, men det är mycket lättare att vara kristen när man får träffa andra som också tror på Gud. Då kan man peppa varandra när det känns svårt att tro.³⁸

Fotbollsliknelsen förekommer också i *På riktigt* och då inkluderas även hejarklacken i laget. Så här skriver författarna: »När hela fotbollsläktaren sjunger och hejar, då växer spelarnas geist. Credo betyder: – Här ska det vinnas! Kampen står mellan St. Görän och draken. Vi ska vinna över det onda! Kyrkan är Guds 'fotbollslag'.»³⁹

I den modell som jag har gett beteckningen *sportfantasten* läggs inte fokus på den enskilda människans prövning av trosmässiga ställningstaganden, hennes kärleksförhållande med Gud eller hennes individuella vittnesbörd genom ord och handling. Istället framställs tro som tillhörighet till ett lag som har en kamp att utkämpa mot en motståndare. Att tro är att spela för eller heja på sitt lag. Det kan man göra utan att veta särskilt mycket om fotbollens historia, regelverkets utveckling eller kända fotbollsstjärnor genom tiderna. Sådana saker kan man lära sig efter hand, om man vill.

37 Reftel & Reftel 2003b, s. 135.

38 Reftel & Reftel 2003b, s. 133.

39 Blom, Larsson, Sahlin & Wimmer 1998, s. 53.

15-åringars trosutveckling

I syfte att belysa 14–15-åringars möjligheter att överta rollen som troende människa så som den beskrivs i de fyra modeller som jag har urskiljt vill jag ta hjälp av Göran Bergstrand och den presentation av James Fowlers modell för trosutveckling som han ger i boken *Från naivitet till naivitet*.⁴⁰ Bergstrand och Fowler beskriver sju olika stadier som en människas trosutveckling kan genomgå. De tidigare stadierna är tydligt relaterade till olika åldrar eftersom vissa stadier knappast kan uppnås före en viss ålder på grund av att den allmänna utvecklingsnivån hos en människa omöjliggör detta. Innan en viss individ har tillgång till de kognitiva, emotionella eller etiska förmågor som krävs för ett visst trosutvecklingsstadium kan hon inte göra detta stadium till sitt eget.

Just åldersaspekten är av intresse då konfirmanders möjligheter till trosutveckling och övertagande av rollen som troende människa diskuteras. I en konfirmandgrupp bestående av 14–15-åringar varierar den kognitiva, emotionella och etiska utvecklingsnivån avsevärt mellan olika individer. Det är inte ovanligt att flickors utveckling i de tidiga tonåren både kroppsligt och psykologiskt är snabbare än pojkars. Det innebär att det psykologiskt kan skilja så mycket som upp till sju år mellan en tidigt utvecklad flicka och en sent utvecklad pojke som har samma kronologiska ålder, till exempel 14 år.⁴¹ Skillnaderna i mognadsnivå får konsekvenser för konfirmandernas möjligheter att överta rollen som troende människa så som den rollen beskrivs i de fyra modeller som jag har urskiljt. Jag vill uppmärksamma dessa konsekvenser genom att beskriva de tre trosutvecklingsstadier i Bergstrands framställning som kan vara aktuella i en och samma konfirmandgrupp.

Den mytiska, bokstavliga tron

Den mytiska, bokstavliga tron är framför allt förknippad med åldern 7–12 år. I den åldern vidareutvecklas ens intresse för hur verkligheten är beskaffad. Tidigare kunde man inte riktigt skilja mellan fantasi och verklighet. Nu förmår man göra detta och det blir därför viktigt för en att öva upp denna nya förmåga. Hur är det *egentligen*? Redan tidigare var berättelsen

⁴⁰ Bergstrand 1990.

⁴¹ Wrangsjö 1995, s. 27.

människans främsta redskap för att skapa sammanhang i världen. Nu blir berättelsen ännu viktigare som medel för att skapa mening och sammanhang. Man kan i 7–12-årsåldern inte bara lyssna till berättelser, man kan även återberätta andras berättelser och skapa egna berättelser. Möjligheten att se ur flera olika perspektiv ger ett nytt djup i berättandet. Familjen, det egna ursprunget och det egna sammanhangets berättelser intresserar 7–12-åringen särskilt mycket. Man kan nu uppmärksamma att andra tänker annorlunda. Det innebär ett ökat intresse för frågor som berör vad som är rätt och fel. 7–12-åringens passion för rättvisa har med detta att göra. Saker och ting ska göras på rätt sätt och fördelning ska vara rättvis. Man kan ännu inte förstå människors inre särskilt väl, vad man ser hos sig själv och andra är den yta som visas upp. Man kan varken beskriva sig själv eller andra som personligheter med känslor och reflektionsförmåga. Guds-bilden är antropomorf, vilken den åtminstone inte uteslutande var tidigare i livet. Vissa människor lämnar aldrig detta mognadsstadium som präglas av perfektionism, bokstavlighet, gärningsrättfärdighet och ett utvecklade känsloliv.⁴²

Den förenande, konventionella tron

Den förenande, konventionella trons mognadsstadium hör främst samman med tonåren. I denna utvecklingsfas förmår man se sig själv med andras ögon. Den förmågan skapar ett nytt slags självmedvetande. Man börjar fundera över vem man är för andra och vem man är för sig själv. Man får ett behov av att förena och hålla samman de många olika bilder man får av sig själv genom att skapa en enhet av dem, en personlig identitet. Tonårstiden kännetecknas av ett nytt sätt att tänka. Man börjar nu kunna tänka abstrakt. Man kan formulera problem och hypotetiska svar och man kan lära sig nya metoder för att pröva om hypoteserna är sanna. Man kan använda sina berättelser för att tänka över sina känslor och sina minnen, sin samlade erfarenhet. Bilden av Gud är ett lika mysteriöst djup som mitt eget inre. Vare sig Gud eller det egna inre livet kan utforskas, men Gud kan känna djupen hos mig själv och andra på ett sätt som människor inte kan göra. Tonårstiden kännetecknas också av ett uppbrott från föräldraaukto-

42 Bergstrand 1990, s. 19–24.

riteten. Än så länge är människan dock inte redo att lämna alla auktoriteter och på ett personligt sätt arbeta med sin tro. Tonåringen tillför nya auktoriteter i sitt liv och är i hög utsträckning beroende av andra människors förväntningar och bedömningar. Grupperna som tonåringen tillhör blir nya auktoriteter. Den här åldern kan därför sägas kännetecknas av »de andras tyranni.» Den tro man har är ofta övertagen från auktoriteter. Man kan förklara vad man tror på men sällan varför man tror så. Man kan inte förklara sin tro för andra. Tron har något självklart över sig. Tron har inte riktigt blivit ens egen. Detta stadium är det svåraste mognadsstadiet att lämna.⁴³

Den egna, genomtänkta tron

Det är en fördel om man når den egna, genomtänkta trons utvecklingsstadium i 20-årsåldern, skriver Bergstrand. Ofta tvekar människor att ta detta steg och famlar fram och tillbaka. En del utvecklar själva övergången till ett eget stadium. Detta mognadsstadium kännetecknas av att auktoriteten flyttas från de andra till en själv, trosinnehållet är inte längre underförstått och oprövat. Man avsätter nu de andra som auktoriteter och börjar på egen hand värdera andras förväntningar och anspråk. Detta är en mycket smärtsam process. Man måste skärskåda det trossystem och den världsåskådning som varit mycket djupt förankrad i en och utgjort grunden för den egna identiteten. Man kan i den processen ha en känsla av att ens tro/åskådning håller på att falla sönder. Nu försöker man ta ställning till vad som ska vara de egna livsmålen och de egna värdena. Man kan ta ett nytt ansvar för utformandet av sina roller och relationer eftersom man börjar få tillräcklig distans till sig själv för att kunna undersöka dem. På det här mognadsstadiet förmår man kritiskt reflektera över ideologier och över den egna identiteten. Man lever i spänningen mellan att framträda som en självständig individ och att låta sig definieras av den grupp man tillhör. Man kan också uppleva ett spänningsförhållande mellan vad man subjektivt och mera oreflekterat upplever som sant och de starka känslor som nu vill tvinga en att sträva efter objektivitet och kritisk reflektion. Man lever dessutom i spänningen mellan att försöka förverkliga sig själv och möjligheten att vara till för

43 Bergstrand 1990, s. 24–30.

andra. På det här mognadsstadiet förlitar man sig på ett överdrivet sätt på den medvetna delen av själslivet och på den kritiska tanken, men man äger en möjlighet att gå vidare eftersom man kan få kontakt med bilder och energier inom sig som antyder att man bär på ett djupare själv än det man hittills upptäckt. Livet börjar framstå som mer komplicerat än vad man kan fånga upp i klara definitioner och abstrakta begrepp. Livet har fler nivåer än de man hittills har kunnat utforska.⁴⁴

Utvärdering av konfirmandböckerna och modellerna

Jag utgår i den här artikeln från att ett åtskiljande mellan trons dogmatisk-filosofiska dimension och trons upplevelseorienterade/känslomässiga dimension som får till följd att tro beskrivs som något en människa kan ha utan att emotionell förtröstan föreligger är en »luthersk» beskrivning av vad det innebär att tro. Min utgångspunkt är inspirerad av Ragnar Holtes reflektioner i *Årsbok för Svenskt Gudstjänstliv 2007*. Holte skriver:

Vad är egentligen »lutherskt»? Såvitt jag förstår var något av det allra mest utmärkande för Luther själv betoningen av att kristen tro inte bara gäller intellektet – det kan inte bli tal om någon verklig tro om den inte har sitt fäste också i känslolivet. Tron är en »hjärtats» sak, och för Luther är »hjärtat» personlighetscentrum, säte för både tankar och känslor vilka intimt hör ihop.⁴⁵

Det är mot bakgrund av den utgångspunkten som jag behandlar frågan vilken/vilka av de tre konfirmandböcker som jag har analyserat och vilken/vilka av de fyra modeller för en troende människa som jag har urskiljt som kan karaktäriseras som luthersk/lutherska.

Jag menar att en god luthersk konfirmandbok och en för konfirmander god luthersk modell för vad det innebär att vara en troende människa åtminstone 1.) ska framställa tron som något som berör »hjärtat» – mitt personlighetscentrum – vilket bland annat innebär att trons dogmatisk-filo-

44 Bergstrand 1990, s. 30–36.

45 Holte 2007, s. 202.

sofiska dimension inte kan särskiljas från trons upplevelseorienterade/känslomässiga dimension på ett sådant sätt att tro kan föreligga utan emotionell förtröstan och 2.) ska förmedla denna framställning av tron på ett sätt som 14-15-åringar, givet deras personlighetsmässiga mognadsnivå, förmår att ta till sig. Det är just det faktum att trosbegreppet i luthersk tradition så starkt kopplas samman med »hjärtat», vårt personlighetscentrum, som gör att 14-15-åringars personlighetsutveckling och mognadsnivå är av betydelse då de konfirmandböcker och de modeller för vad det innebär att vara en troende människa som jag här har uppmärksammat utvärderas med avseende på deras lutherska karaktär.

Om man, utifrån de två kriterier som jag har preciserat, försöker ta ställning till de fyra modeller för vad det innebär att vara en troende människa som jag har urskiljt så kan man konstatera att modellen *kosmonauten* baseras på en tydlig distinktion mellan trons dogmatisk-filosofiska dimension och trons upplevelseorienterade/känslomässiga dimension som leder till att tro kan föreligga utan emotionell förtröstan. Det gör att den knappast kan betecknas som luthersk. *Kosmonauten* är en modell som visserligen kan vara möjlig för tonåringar att ta till sig så till vida som att tonårstiden kännetecknas av en ökad förmåga att tänka abstrakt. Den hypotesprövning som det här är fråga om kan vara möjlig för en tidigt utvecklad tonåring att genomföra. Dock är det många gånger först i 20-årsåldern, om ens då, som en människa kan genomföra det skärskådande av trossystem som det här är fråga om.

Såväl modellen *riddaren* som modellen *sportfantasten* förknippar tro med »hjärtat», det vi innerst inne »brinner» för. Modellerna baseras inte på en åtskillnad mellan trons dogmatisk-filosofiska dimension och trons upplevelseorienterade/känslomässiga dimension. Vad som skiljer dessa båda modeller åt är att *riddaren* fokuserar på den enskilda individen och hennes kamp för rättvisa och godhet. Modellen *sportfantasten* lyfter istället fram gemenskapens strid, kamp eller strävan för det man »hejar» på. Det gör att modellen *riddaren* främst lämpar sig för barn i 7-12-årsåldern som befinner sig på det trosutvecklingsstadium som Bergstrand betecknar som den mytiska, bokstavliga tron. I denna utvecklingsfas spelar rättvisa en avgörande roll för barnet. Vissa konfirmander kan vara kvar på detta trosutvecklingsstadium. För dem kan *riddarmodellen* vara möjlig att ta till sig.

Dock måste man, om man använder riddarmodellen i konfirmandverksamheten, komma ihåg att tidigast i 20-årsåldern kan en människa vanligtvis argumentera för sin tro i samtal med andra. Detta bör hållas i åtanke då konfirmanders möjligheter att vittna om sin tro uppmärksammas.

De allra flesta konfirmander befinner sig sannolikt på det trosutvecklingsstadium som Bergstrand betecknar som den förenande, konventionella tron. Detta stadium kännetecknas av att auktoriteten överflyttas från föräldrarna till de grupper som tonåringen tillhör. Detta gör att många tonåringar har goda förutsättningar att ta till sig modellen *sportfantasten* tack vare den betoning på grupptillhörighet som karaktäriserar denna modell.

Modellen *bruden* är den modell som allra tydligast uttrycker ett avstånds-tagande från uppdelningen i en dogmatisk-filosofisk dimension och en upplevelseorienterade/känslomässig dimension. I modellen *bruden* betonas att trosrelationen har med »hjärtat» att göra. Trosrelationen framställs som lika intimt förbunden med vårt personlighetscentrum som en kärleksrelation. Precis som när det gäller modellen *kosmonauten* förmår tonåringen att börja ta till sig modellen *bruden* då hon befinner sig på det trosutvecklingsstadium som Bergstrand betecknar som den förenande, konventionella tron. I denna utvecklingsfas anas de mysteriösa djup i gudsbilden och i den egna personligheten som sedan kommer att framträda ännu tydligare i den utvecklingsfas som Bergstrand betecknar som den egna, genomtänkta tron. Insikten om att såväl den egna personligheten som gudsbilden innehåller aspekter som inte kan utforskas enbart med hjälp av intellektet är en förutsättning för att man ska kunna ta till sig modellen *bruden*.

Modellerna *riddaren* och *sportfantasten* kan urskiljas i samtliga tre konfirmandböcker som jag här har lyft fram. Dock är det framför allt i *Con Dios* som modellen *riddaren* utvecklas. Modellen *sportfantasten* är tydligast i *På riktigt* och *Con Dios*. Det genomgående användandet av modellen *bruden* karaktäriserar *På riktigt* och *Via Mystica*. *Con Dios* kännetecknas istället av en stark betoning av modellen *kosmonauten*.

Detta sammantaget gör att jag drar slutsatsen att konfirmandboken *Con Dios* är den minst lutherska av de tre konfirmandböcker som jag har undersökt. Användandet av modellen *kosmonauten* ger uttryck för ett »olutherskt» åtskiljande mellan trons dogmatisk-filosofiska dimension och trons upplevelseorienterade/känslomässiga dimension. Det lämpliga i

att använda modellen *riddaren* i konfirmandverksamheten kan dessutom ifrågasättas i och med att denna modell främst bör tilltala barn i 7–12-årsåldern. Min slutsats gällande *Con Dios* skiljer sig från den utvärdering av boken och dess lutherska karaktär som Ragnar Holte har bidragit med. Holte menar att *Con Dios* är en konfirmandbok helt i Luthers anda. Detta ställningstagande baserar han på det faktum att Luther strävade efter att hela tiden försöka hitta nya pedagogiska grepp för att förmedla kristen tro. Holte framhåller särskilt avsnittet om Bibeln och vetenskapen som något positivt och rekommenderar boken varmt.⁴⁶ I just detta avsnitt blir modellen *kosmonauten* extra tydlig.

Av de tre konfirmandböcker som jag har undersökt menar jag istället att *På riktigt* och *Via Mystica* kan anses vara konfirmandböcker helt i Luthers anda. De kännetecknas av ett tydligt avståndstagande från tanken att tro kan föreligga utan emotionell förtröstan. Detta avståndstagande kommer bland annat till uttryck i det genomgående användandet av modellen *bruden* för att beskriva vad det innebär att vara en troende människa. Böckerna kännetecknas dessutom av att de tydligt och genomgående väver samman gudstjänst och vardagsliv genom sina dispositioner. I *På riktigt* sker detta genom att mässans huvuddelar utgör bokens kapitelindelning. I *Via Mystica* är gudstjänstens resa, livets resa och världens resa de tre huvudteman som återkommer i varje kapitel. På så sätt tillvaratas väsentliga aspekter av modellen *sportfantasten*. Modellen *kosmonauten* lyser däremot med sin frånvaro.

Summary

In 2007 the National Church of Sweden Board approved the new guidelines for the Church of Sweden confirmation classes («Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete») – a document which has also been approved by all the dioceses and is therefore the official regulating document for all confirmation teaching in Church of Sweden congregations.

In these guidelines, as in the confirmation pedagogy which they regulate, one can discern the tension of the existential-pedagogical perspective which

⁴⁶ Holte 2007, s. 230–232.

is based on the student's own thoughts, reflections, quandaries and experiences versus the catechism-based tradition grounded in the principle that there is fundamental factual information about the Christian faith which the confirmation student should learn and be able to describe.

This tension arises and creates problems if the dimensional thinking which prevailed in the religious studies work of the 1900's is used to describe the Lutheran tradition which the Church of Sweden represents. During the 1900's, the doctrine which belonged to a specific dogmatic-philosophical dimension of religious faith, was considered to be separate from the experiential/emotional dimension of faith. However, this separation is foreign to the Lutheran tradition of the Church of Sweden and implies a misunderstanding of said tradition.

The Lutheran tradition considers faith as something heartfelt, as the very core of a person's character, thoughts and feelings are influenced. This means that the dogmatic-philosophical dimension cannot be separated from the experiential/emotional dimension in such a way that faith can exist without the emotions of hope and trust. Set against this background, three confirmation books are presented: *På riktigt* (»For Real«), *Con Dios* and *Via Mystica*. Four different models of what it means to be a Christian, are presented in these books. These models and the three books are evaluated in regards to the assumption that faith (in the Lutheran tradition) is always something heartfelt. The personality development of 14–15 year olds and their level of maturity – that is, their »heart« – are discussed and given importance in the analysis. The result offers a possible resolution to the tension between the existential-pedagogical perspective and the catechism-based tradition – a tension which has been characteristic of the Church of Sweden's guidelines and work with confirmation students.

Key words: Church of Sweden, confirmational teaching, Ninian Smart, James Fowler, Göran Bergstrand, Lutheran tradition.

Litteratur

- Arborelius, A., 1986, *Den brinnande pilen. Karmels mystik genom tiderna*. Tågarp/Glumslöv.
- Bergstrand, G., 1990, *Från naivitet till naivitet. Om James W Fowlers modell för trons utveckling*. Stockholm.
- Blom, E. M., Larsson, B., Sahlin, J. & Wimmer, K., *På riktigt. Vardagens erfarenheter och mässans mysterium*. Stockholm.
- Eek, J., Klint, S. & Åhrman Ekh, B., 2007, *Via Mystica*. Stockholm.
- Eek, J., Klint, S. & Åhrman Ekh, B., 2008, *Via Mystica. Vägledning*. Stockholm.
- Geels, A. & Wikström, O., 1989, *Den religiösa människan. Psykologiska perspektiv. En introduktion till religionspsykologin*. 2:a aktualiserade utgåvan. Löberöd.
- Holte, R., 2007, »Andlig frihet versus katekestvång. Vad är 'lutherskt'?». *Hjärtats tillit. Trosförmedling i luthersk tradition. Årsbok för Svenskt Gudstjänstliv*, årg. 82, Sven-Åke Selander, (red.), s. 200–242.
- Jonsson, U., 2004, *Med tanke på Gud. En introduktion till religionsfilosofin*. Skellefteå.
- Peterson, M., Hasker, W., Reichenbach, B. & Basinger, D., 1997, *Förnuft och religiös tro. En inledning till religionsfilosofin*. Nora.
- Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandarbete*, 2008. Stockholm.
- Reftel, J. & Reftel, K., 2003a, *Con Dios. Ledarhandledning*. Varberg.
- Reftel, J. & Reftel, K., 2003b, *Con Dios*. Varberg.
- Smart, N., 1989, *The World's Religions. Old Traditions and Modern Transformations*. Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne & Sydney.
- Wikström, O., 1999, *Den outgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi och själavård*. Ny, omarbetad utgåva. Stockholm.
- Wrangsjö, B., 1995, *Tampas med tonåringar. Ungdomsutveckling i familjeperspektiv*. Stockholm.